

PRZYMIOTY I PRZYWARY DETERMINUJĄCE POSTRZEGANIE PRZEZ UCZNIÓW I STUDENTÓW NAUCZYCIELA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO

PE TEACHERS' VIRTUES AND VICES DETERMINING HOW THEY ARE PERCEIVED BY STUDENTS

Mirosław Zalech^{1(AB,C,D,E,F,G)}

¹Wydział Turystyki i Zdrowia w Białej Podlaskiej,
Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie

Zalech M. (2017), *Przymioty i przywary determinujące postrzeganie przez uczniów i studentów nauczyciela wychowania fizycznego*. Rozprawy Społeczne, 11(3), s. 63-70.

Wkład autorów:

- A. Zaplanowanie badań
- B. Zebranie danych
- C. Dane – analiza i statystyki
- D. Interpretacja danych
- E. Przygotowanie artykułu
- F. Wyszukiwanie i analiza literatury
- G. Zebranie funduszy

Streszczenie

Wstęp. Celem badania było ustalenie, które z cech osobowości wpływają pozytywnie a które negatywnie na postrzeganie przez uczniów i studentów nauczyciela wychowania fizycznego.

Materiał i metody. W badaniach uczestniczyło 1238 osób (655 kobiet i 583 mężczyzn), kształcących się na trzech poziomach: gimnazjalnym, średnim i wyższym. Zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, narzędziem był kwestionariusz ankiety.

Wyniki. Najczęściej wskazywaną przez kobiety cechą, jaka wpływa na pozytywny wizerunek nauczyciela wychowania fizycznego jest sprawiedliwość. Mężczyźni uczący się w szkole średniej uznali, że jest to poczucie humoru, pozostałe grupy, że sprawiedliwość. Cechą, która najbardziej negatywnie wpływa na postrzeganie nauczyciela niezależnie od płci badanych oraz poziomu ich edukacji jest wybuchowość. Poziom edukacji istotnie różnicuje znaczną liczbę analizowanych cech pozytywnych i negatywnych wpływających na postrzeganie nauczyciela wychowania fizycznego. Natomiast płeć badanych różnicuje nieliczne cechy.

Wnioski. Uzyskane wyniki pozwalają na modelowanie wizerunku przez nauczycieli wychowania fizycznego w zależności od tego, na jakim poziomie edukacji pracują oraz w zależności od płci wychowanków.

Słowa kluczowe: wizerunek, cechy osobowości, wychowanie fizyczne, nauczyciel, pozytywny wpływ, negatywny wpływ

Summary

Introduction. The aim of the study was to determine which personality traits exerted a positive and negative influence on students' perception of their physical education (PE) teacher.

Material and methods. The study included 1238 individuals (655 females and 583 males) at three levels of education, i.e. lower-secondary, upper-secondary and higher education. A diagnostic poll method and a questionnaire were applied in the study.

Results. As for the positive features affecting the image of a PE teacher, being fair was the most expected trait pointed to by females. Upper-secondary school male students indicated a sense of humour, while the remaining groups again pointed to being fair. The negative trait which the participants of the study found to affect their perception of the teacher negatively, regardless of their sex and education, was bad-tamper. The level of one's education significantly influenced the number of the analyzed virtues and vices affecting the image of the PE teacher. However, the respondents' sex did not seem to be so relevant.

Conclusions. The findings enable PE teachers to model their image depending on their students' sex and the level of educational institution in which they are employed.

Keywords: image, personality traits, physical education, teacher, positive effect, negative effect

Tabele: 5

Ryciny: 0

Literatura: 29

Otrzymano: 10.01.2017

Zaakceptowano: 21.03.2017

Wstęp

Kluczową rolę w funkcjonowaniu systemu edukacji pełni nauczyciel, od którego zależy w znacznym stopniu jakość i efektywność pracy szkoły oraz kształtowanie postaw i zachowań uczniów (Stry-

kowski 2005). W kształceniu nauczycieli wychowania fizycznego dostrzeżono potrzebę zwrócenia większej uwagi na umiejętność kształtowania osobowości wychowanka tak, aby był przygotowany do prowadzenia całościowej aktywności na rzecz ciała. Jest to odejście od oddziaływania nauczyciela

Adres korespondencyjny: Mirosław Zalech, Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Filia AWF w Białej Podlaskiej, ul. Akademicka 2, 21-500 Biała Podlaska, e-mail: miroslaw.zalech@awf-bp.edu.pl, tel.: 83 342 87 00

Copyright by: Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Mirosław Zalech

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

ograniczonego tylko do bieżącej działalności mającej na celu nauczanie perfekcyjnego wykonywania ćwiczeń (Grabowski 2000). Zmiana ta przejawia się w przechodzeniu od edukacji której proces można określić jako podająco-egzekwujący, charakteryzujący się ograniczoną indywidualizacją i tradycyjnymi relacjami między nauczycielem i uczniem, na rzecz edukacji krytyczno-kreatywnej nastawionej na rozwijanie twórczości, samorealizację, otwartość, różnorodność, przy czym niepozbawionej umiejętności konstruktywnego krytycznego podejścia do otaczającej rzeczywistości (Lewowicki 1994). Rozwój technologiczno-informacyjny sprawił, że współcześnie przed nauczycielem staje zadanie trudniejsze niż kiedykolwiek, gdyż miejsce podawania gotowych wzorów, które obecnie są łatwo dostępne, zajmuje organizowanie czynności poznawczych, angażowanie uczniów i inspirowanie do działania oraz indywidualnego rozwoju (Muszyński 2012). Podstawą oddziaływania nauczyciela wychowania fizycznego powinno być kształtowanie w procesie edukacji kompetencji kulturowych w zakresie dbałości o ciało, składających się zarówno z kompetencji technologicznych jak i aksjologicznych (Grabowski 2000). „Nauczyciel wychowania fizycznego jest wpięty nauczycielem i wychowawcą w ogóle, a dopiero w dalszej kolejności specjalistą w swojej dziedzinie”, którego zadaniem jest dążenie do harmonijnego oddziaływania na ciało i osobowość wychowanka (Osiński 2011, s. 327).

Proces kształcenia i wychowania najczęściej kojarzony jest z jawną (bezpośrednią) działalnością nauczyciela, która wprost powiązana jest z osiągnięciami uczniów. Na tę działalność składa się to, co jest obserwowalne, w postaci treści (komunikatów werbalnych), zachowań (demonstracji ćwiczeń), zarządzania klasą, planowania i efektywnego wykorzystania czasu lekcji (Lavay i in. 2012; Kulinna i Cothran 2003). Jak dowodzą H.Jung i E.Choi (2016) oprócz bezpośredniego oddziaływania, zachowanie pośrednie nauczyciela obejmujące ton głosu i intonację, gesty, mimikę, ubiór, dotyk, własny przykład, wsparcie i troskę oraz inne reakcje emocjonalne ma znaczący wpływ na uczniów. Zatem podstawę oddziaływania pośredniego stanowi to, w jaki sposób nauczyciel jest postrzegany, jaki jest jego wizerunek w recepcji uczniów. Ma on zasadnicze znaczenie w rozwoju społeczno-moralnym uczniów, zachęcaniu ich do wzajemnego szacunku, uczciwości, współpracy, okazywania współczucia, a także wpływa na kształtowanie pozytywnej atmosfery na zajęciach wychowania fizycznego oraz promowanie korzyści płynących z aktywności fizycznej i motywowaniu do uczestnictwa w niej.

Wizerunek (image) jest to reprezentacja osoby lub grupy tworzona w umyśle odbiorcy, jaki powstaje na bazie opinii i doświadczeń (Białopiotrowicz 2009). Może być konstytuowany świadomie bądź nieświadomie (Kysztymowa 2013). Ze względu na

jego wielowymiarowość i złożoność, wizerunek ma charakter dynamiczny i podlega zmianom w czasie. Na recepcję wizerunku nauczyciela przez uczniów wpływają między innymi interakcje jakie zachodzą w procesie edukacji. Oddziaływanie nauczyciela następuje za pośrednictwem nie tylko treści, ale tego, jacy są i kim są osoby przekazujące te treści (Jung i Choi 2016). W każdym działaniu nauczyciela ujawniane są pozytywne bądź negatywne cechy osobowościowe. Cechy pożądane osobowości z punktu widzenia realizacji zadań zawodowych powinny być podstawowym wyróżnikiem nauczyciela (Kwiatkowski 2008). Nauczyciele wychowania fizycznego sami są treściami nauczania, jak również stanowią instrument pedagogicznego wywierania wpływu na postawy i zachowania uczniów wobec aktywności fizycznej, aktywizacji młodych ludzi do sportu. Poszukiwanie nowych środków skutecznego oddziaływania wynika z potrzeby przeciwdziałania niekorzystnym zmianom w postawach młodych ludzi wobec wychowania fizycznego i aktywności fizycznej. Okazuje się, że wraz z wiekiem wzrasta niechęć uczniów do uczestnictwa w zajęciach wychowania fizycznego (Wojnarowska, Mazur i Oblacińska 2015), a także szerzy się zjawisko otyłości (Wabitsch 2000). Uzasadnia to potrzebę poszukiwania innych niż tradycyjne sposobów perswazji, którymi niewątpliwie są cechy osobowości składające się na wizerunek nauczyciela, mogący stanowić ważny instrument pośredniego oddziaływania na uczniów.

Celem badania było ustalenie, które z cech osobowości nauczyciela wychowania fizycznego w największym stopniu wpływają pozytywnie a które negatywnie na recepcję wizerunku przez uczniów gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych i studentów (przyszłych nauczycieli). Przeprowadzone badania miały także wykazać czy frakcje cech wskazywanych przez respondentów różnią się na poszczególnych poziomach edukacji jak również, czy takie różnice występują między kobietami i mężczyznami na każdym z poziomów edukacji.

Materiał i metody

Badania przeprowadzono w 14 szkołach (7 kształcących na poziomie gimnazjalnym i 7 na poziomie ponadgimnazjalnym) oraz wśród studentów Akademii Wychowania Fizycznego kierunku wychowanie fizyczne. W badaniach wzięło udział 1238 osób, spośród których 52,91% to kobiety (K) a 47,09% mężczyźni (M). Uczniowie szkół gimnazjalnych (G) stanowili 37,88% wszystkich ankietowanych, ponadgimnazjalnych 38,21% (P) a studenci 23,91% (S). Warunkiem koniecznym uczestnictwa w badaniach przez studentów było odbycie praktyki pedagogicznej przynajmniej na jednym poziomie szkolnej edukacji. Charakterystykę szczegółową liczebności badanych według typów szkół i płci podano w tabeli 1.

Tabela 1. Charakterystyka badanych według płci i poziomu edukacji

Płeć \ Poziom edukacji	Gimnazjalny (G)	Ponadgimnazjalny (P)	Studia (S)
Kobiety (K)	285	277	93
Mężczyźni (M)	184	196	203
Σ	469	473	296

Do zgromadzenia danych wykorzystano pośrednie badanie sondażowe i technikę ankiety. Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety, wypełniany anonimowo. Dwa pytania poddane analizie w niniejszej pracy dotyczyły wpływu cech na wizerunek. W pierwszym pytaniu poproszono badanych o wskazanie trzech cech jakie najbardziej pozytywnie wpływają na wizerunek nauczyciela wychowania fizycznego, a w drugim tych, które wpływają najbardziej niekorzystnie. Pytania miały skalę półtowartą z możliwością wpisania własnej odpowiedzi (cechy). Wstępną listę opcji pozytywnych i negatywnych jakie ujęto w kafeterii wybrano po analizie piśmiennictwa (Banach 1995; Guła-Kubiszewska 2003; Pânișoară i in. 2014; Zalech 2011), a następnie zmodyfikowano na podstawie sugestii uzyskanych od respondentów po przeprowadzeniu badania wstępnego. Porównywalność danych wymagała, aby pytania i podane opcje odpowiedzi były zrozumiałe dla wszystkich biorących udział niezależnie od ich wieku (poziomu edukacji). Badanie wstępne pozwoliło na przedyskutowanie pytań i opcji odpowiedzi oraz usunięcie błędów wynikających z niejednoznaczności, czy nieumiejętności zdefiniowania cech lub też ich nierozróżniania przez potencjalnych badanych.

Analizy danych dokonano za pomocą programu Statistica 10 (StatSoft). Równość frakcji oceniano za pomocą testu chi-kwadrat. Ze względu na nieliczne odpowiedzi wpisywane w obu pytaniach w opcji „inne ...” oraz ich duże zróżnicowanie, nie uwzględniono ich w analizach statystycznych. Wartości $p < 0,05$ przyjęto jako istotne.

Tabela 2. Cechy wpływające na budowanie pozytywnego wizerunku nauczyciela wychowania fizycznego w opinii kobiet na różnych poziomach edukacji

Cechy	G (%)	P (%)	S (%)	χ^2 df=2	p	P/G*	P/S*	G/S*
						df=1		
Sprawiedliwy	72,28	55,60	73,12	20,16	0,000	0,000	0,003	-
Partnerski	5,61	13,00	13,98	10,56	0,005	0,003	-	0,009
Życzliwy	12,98	13,36	3,23	7,62	0,02	-	0,007	0,008
Cierpliw	41,05	36,10	44,09	2,44	0,30	-	-	-
Konsekwentny	15,44	14,44	40,86	35,45	0,000	-	0,000	0,000
Opiekuńczy	9,47	8,30	3,23	3,71	0,16	-	-	-
Wyrozumiały	32,28	48,74	34,41	17,11	0,000	0,000	0,02	-
Godny zaufania	14,39	11,19	15,05	1,61	0,45	-	-	-
Przyjacielski	16,84	20,94	12,90	3,51	0,17	-	-	-
Poczucie humoru	41,75	44,77	22,58	14,68	0,001	-	0,000	0,000
Opanowany	35,44	30,32	36,56	2,13	0,35	-	-	-

* uczniowie gimnazjum (G); uczniowie szkoły ponadgimnazjalnej (P); studenci (S)

Wyniki

Wpływ pozytywnych cech osobowości na postrzeganie przez kobiety i mężczyzn nauczyciela wychowania fizycznego na różnych poziomach edukacji

Największy odsetek kobiet na wszystkich analizowanych poziomach edukacji za cechę, która w największym stopniu wpływa pozytywnie na wizerunek nauczyciela wychowania fizycznego uznała „sprawiedliwość”. Spośród wymienionych cech największy wpływ na recepcję nauczyciela według najmniejszej grupy badanych gimnazjalistek ma „partnerstwo”, zdaniem uczennic szkół średnich jest to „opiekuńczość”, a studentek „życzliwość” (Tabela 2). Innymi cechami, jakie zostały wymienione przez respondentki z gimnazjum (2,47%), a jakie w największym stopniu kreują wizerunek nauczyciela w ich odbiorze to: „wysportowany”, „pewny siebie”, „wymagający”, „młody”, „przystojny”. Uczennice kształcące się na poziomie ponadgimnazjalnym (3,24%) wymieniły takie cechy jak: „aktywny”, „integrujący”, „miłosierny”, „prowadzący ciekawe zajęcia”, „wysportowany” oraz „przystojny”. Żadna studentka nie podała innej cechy.

Analizy statystyczne wykazały, że istotnie mniejszy odsetek studentek niż uczennic gimnazjum, a także szkoły średniej uważały takie cechy jak „poczucie humoru” i „życzliwość” za mające wpływ na pozytywny wizerunek nauczyciela wychowania fizycznego. Uczennice gimnazjum i studentki częściej wskazywały, na znaczącą wagę jaką na postrzeganie nauczyciela ma „sprawiedliwość” niż czyniły to uczennice szkoły średniej. Znamienne większa frakcja tej ostatniej grupy wymieniała „wyrozumiałość”. „Konsekwencji” studentki przypisywały częściej, że ma pozytywny wpływ na odbiór nauczyciela niż czyniły to uczennice. Istotnie mniejszy odsetek gimnazjalistek niż studentek oraz uczennic szkoły średniej uważały „partnerstwo” za cechę w znaczący sposób przyczyniającą się do recepcji pozytywnego wizerunku nauczyciela (Tabela 2).

Spośród pozytywnych cech osobowości, największa frakcja uczniów gimnazjum oraz studentów wskazała, że na recepcję wizerunku nauczyciela wpływa „sprawiedliwość”. Najlichniesz frakcja uczniów szkół średnich stwierdziła, że jest to „poczucie humoru”. „Opiekuńczość” okazała się cechą, jaka zdaniem najmniejszej grupy badanych mężczyzn na każdym poziomie edukacji ma znaczenie w kształtowaniu obrazu nauczyciela wychowania fizycznego przez uczniów (Tabela 3). W opcji inne cechy, badani z gimnazjum (1,09%) wymienili takie cechy jak: „wysportowany” i „obiektywny”. Znacznie bogatszy zakres odpowiedzi został wskazany przez uczniów szkół ponadgimnazjalnych (5,11%). Ich zdaniem na pozytywny wizerunek nauczyciela wychowania fizycznego mają wpływ takie przymioty jak: „wysportowany”, „przychylny do propozycji uczniów”, „aktywnie uczestniczący w zajęciach”, „etyczny”,

„bierny”, „wymagający”. Studenci (0,97%) wymienili, jako inną ważną cechę jedynie „kreatywność”.

Istotnie większa frakcja studiujących mężczyzn przygotowujących się do zawodu nauczyciela niż pozostałych dwóch badanych grup, uważa „konsekwencję” oraz „zaufanie”, jako cechy mające znaczny wpływ na recepcję wizerunku nauczyciela przez uczniów. Odwrotne zróżnicowanie ujawniono pomiędzy studentami a uczniami w stosunku do cechy jaką jest „poczucie humoru”. Znamienne częściej uczniowie szkoły ponadgimnazjalnej niż studenci wskazywali na „wrozumiałość”, jako ważną cechę tworzącą pozytywny obraz nauczyciela wychowania fizycznego. Frakcje studentów oraz uczniów gimnazjum wymieniające cechę „sprawiedliwości” były znamienne większe od frakcji uczniów szkoły ponadgimnazjalnej (Tabela 3).

Tabela 3. Pozytywne cechy wpływające na wizerunek nauczyciela wychowania fizycznego w opinii mężczyzn na różnych poziomach edukacji

Cechy	G (%)	P (%)	S (%)	χ^2 df=2	p	P/G*	P/S*	G/S*
						df=1		
Sprawiedliwy	61,96	47,96	63,55	11,83	0,003	0,006	0,002	-
Partnerski	13,04	17,86	12,32	2,89	0,24	-	-	-
Życzliwy	13,04	13,27	9,36	1,83	0,40	-	-	-
Cierpliwy	29,89	31,12	33,50	0,61	0,74	-	-	-
Konsekwentny	17,93	23,47	50,25	54,99	0,000	-	0,000	0,000
Opiekuńczy	9,78	5,61	5,42	3,60	0,17	-	-	-
Wrozumiały	26,09	31,63	21,18	5,63**	0,06	-	0,02	-
Godny zaufania	17,39	12,24	30,05	20,91	0,000	-	0,000	0,004
Przyjacielski	19,02	19,90	15,76	1,27	0,53	-	-	-
Poczucie humoru	46,20	54,59	18,72	58,84	0,000	-	0,000	0,000
Opanowany	44,57	37,24	38,92	2,31	0,32	-	-	-

* uczniowie gimnazjum (G); uczniowie szkoły ponadgimnazjalnej (P); studenci (S)

** wartość χ^2 wyższa od 3,84, przy df > 1

Zróżnicowanie postrzegania przez kobiety i mężczyzn wpływu pozytywnych cech osobowości na wizerunek nauczyciela wychowania fizycznego

Znamienne większa frakcja uczennic niż uczniów szkoły gimnazjalnej, uznaje „sprawiedliwość” ($\chi^2(1)=5,50$; $p=0,02$; $K=72,28\%$; $M=61,96\%$) oraz „cierpliwość” ($\chi^2(1)=6,00$; $p=0,01$; $K=41,05\%$; $M=29,89\%$), za ważne cechy jakie wpływają ich zdaniem na odbiór przez nich nauczyciela. „Partnerstwo” ($\chi^2(1)=7,91$; $p=0,005$; $K=5,61\%$; $M=13,04\%$), okazało się stanowić istotnie ważniejszy przymiot dla większego odsetka uczniów.

Na poziomie ponadgimnazjalnym uczniowie znamienne częściej od uczennic wskazywali na „poczucie humoru” ($\chi^2(1)=4,44$; $p=0,04$; $K=44,77\%$; $M=54,59\%$) oraz „konsekwencję” ($\chi^2(1)=6,29$; $p=0,01$; $K=14,44\%$; $M=23,47\%$), jako cechy najbardziej pozytywnie wpływające na wizerunek. Odmiennie zróżnicowanie ujawniono w stosunku do „wrozumiałości”. Tę cechę czę-

ściej wskazywały uczennice ($\chi^2(1)=13,82$; $p=0,000$; $K=48,74\%$; $M=31,63\%$).

Frakcja studentek różniła się istotnie od studentów wyborem cech jakie wpływają na obraz nauczyciela wychowania fizycznego. Studiujące kobiety częściej wskazywały na „wrozumiałość” ($\chi^2(1)=5,90$; $p=0,02$; $K=34,41\%$; $M=21,18\%$), a mężczyźni na „zaufanie” ($\chi^2(1)=7,58$; $p=0,006$; $K=15,05\%$; $M=30,05\%$).

Wpływ negatywnych cech osobowości na postrzeganie przez kobiety i mężczyzn nauczyciela wychowania fizycznego na różnych poziomach edukacji

Cechą, jaka zdaniem największego odsetka badanych kobiet, na każdym z analizowanych poziomów edukacji, wywiera niekorzystny wpływ na wizerunek nauczyciela wychowania fizycznego jest „wybuchowość”. Według uczennic również nauczyciel który jest „surowy” nie jest pozytywnie postrzegany (Tabela 4). Respondentki z gimnazjum (2,80%) wśród

innych niepożądanych cech, jakie mają znaczący udział w kreowaniu negatywnego obrazu nauczyciela wskazały „brak wyrozumiałości”, „lenistwo” i „nieatrakcyjność fizyczną”. Natomiast uczennice szkół ponadgimnazjalnych (2,17%) - „obgadywanie” i „wymuszanie”. Studentki (1,09%) natomiast „agresję”.

Istotnie większy odsetek studentek niż uczennice szkoły ponadgimnazjalnej jest zdania, że „uległość” oraz „bierność” nauczyciela są cechami znaczącymi, jakich przejawianie wpływa negatywnie na wizerunek nauczyciela. Odmiennego zdania są te grupy

w stosunku do cech takich jak „humorzasty” i „surowy”. Frakcja studentek wskazująca na „niesłowność” i „bierność” jest istotnie większa od frakcji uczennic gimnazjum, natomiast mniejsza gdy dotyczy to cechy „surowy”. Cechy „bierny” i „humorzasty” są według uczniów gimnazjum częściej wymieniane jako wybitnie determinujące negatywny obraz nauczyciela wychowania fizycznego niż przez uczniów szkoły ponadgimnazjalnej. Odwrotne zróżnicowanie ujawniono w odniesieniu do cechy - „roztargniony” (Tabela 4).

Tabela 4. Negatywne cechy wpływające na wizerunek nauczyciela wychowania fizycznego w opinii kobiet na różnych poziomach edukacji

Cechy	G (%)	P (%)	S (%)	χ^2 df=2	p	P/G*	P/S*	G/S*
						df=1		
Uległy	19,65	14,08	26,88	8,22	0,02	-	0,005	-
Pobłażliwy	12,98	11,55	15,05	0,82	0,67	-	-	-
Bierny	11,23	25,63	44,09	47,86	0,000	0,000	0,001	0,000
Humorzasty	19,65	29,60	12,90	14,02	0,001	0,006	0,001	-
Wybuchowy	68,42	64,62	69,89	1,32	0,52	-	-	-
Niesłowny	27,72	34,30	43,01	8,03	0,02	-	-	0,000
Surowy	55,79	53,79	10,75	62,22	0,000	-	0,000	0,006
Niezdecydowany	38,95	34,66	43,01	2,40	0,30	-	-	-
Roztargniony	42,81	29,60	33,33	10,95	0,004	0,001	-	-

* uczniowie gimnazjum (G); uczniowie szkoły ponadgimnazjalnej (P); studenci (S)

Największy odsetek badanych uczniów zarówno z gimnazjów jak i szkół ponadgimnazjalnych uważa, że „wybuchowość” i „surowość” są cechami jakie najbardziej niekorzystnie wpływają na postrzeganie nauczyciela. Podobnie jak młodzież także największa grupa studentów uznaje „wybuchowość” za niepożądaną cechę osobowości. Inną cechą którą prawie tak samo często ta grupa wskazywała to „niesłowność” (Tabela 5). W opcji inne, nieliczny odsetek gimnazjalistów (1,64%) wymienił, że nie powinien być „niemądry”. Uczniowie szkół ponadgimnazjalnych (5,62%) podawali takie cechy jak: „niesprawiedliwy”, „autokratyczny”, „stronniczy”, „leniwy”, a studenci (0,98%) „zaniedbany”.

Zróżnicowanie jakie ujawniono pomiędzy uczniami gimnazjum a szkołami ponadgimnazjalnej dotyczy trzech

cech, z których „uległość” i „surowość” jest wskazywana istotnie częściej przez pierwszą z wymienionych grup, natomiast „bierność” przez drugą. Zamiennie mniejsza frakcja uczniów szkoły ponadgimnazjalnej niż studentów stwierdziła, że najbardziej negatywnie wpływa na wizerunek nauczyciela w ich recepcji „uległość”, „bierność” i „niesłowność”. Odwrotne zróżnicowanie pomiędzy tymi grupami ujawniono w przypadku takich cech jak „surowość” i „roztargnienie”. „Pobłażliwość”, „bierność” i „niesłowność” istotnie mniejszy odsetek uczniów gimnazjów niż studentów uznaje za cechy wpływające negatywnie na postrzeganie nauczyciela wychowania fizycznego. Natomiast uczniowie gimnazjum częściej od studentów wskazywali na znaczenie cech „wybuchowy” i „surowy” (Tabela 5).

Tabela 5. Negatywne cechy wpływające na wizerunek nauczyciela wychowania fizycznego w opinii mężczyzn na różnych poziomach edukacji

Cechy	G (%)	P (%)	S (%)	χ^2 df=2	p	P/G*	P/S*	G/S*
						df=1		
Uległy	29,89	19,90	38,92	17,29	0,000	0,02	0,000	-
Pobłażliwy	13,59	14,80	22,17	6,04**	0,05	-	-	0,03
Bierny	11,41	28,57	42,36	45,96	0,000	0,000	0,004	0,000
Humorzasty	10,33	16,84	11,33	4,24	0,12	-	-	-
Wybuchowy	67,93	59,69	56,65	5,47**	0,07	-	-	0,02
Niesłowny	28,80	35,20	46,80	13,89	0,001	-	0,02	0,000
Surowy	61,41	47,96	10,34	115,42	0,000	0,009	0,000	0,000
Niezdecydowany	41,30	35,71	44,83	3,48	0,18	-	-	-
Roztargniony	33,70	35,71	25,62	5,28**	0,07	-	0,03	-

* uczniowie gimnazjum (G); uczniowie szkoły ponadgimnazjalnej (P); studenci (S)

** wartość χ^2 wyższa od 3,84, przy $df > 1$

Zróźnicowanie w postrzeganiu przez kobiety i mężczyzn wpływu negatywnych cech osobowości na wizerunek nauczyciela wychowania fizycznego

Zarówno studenci ($\chi^2(1)=4,05$; $p=0,04$; $K=26,88\%$; $M=38,92\%$), jak i uczniowie gimnazjum ($\chi^2(1)=6,49$; $p=0,01$; $K=19,65\%$; $M=29,89\%$), znamienne częściej od swoich koleżanek wskazywali „uległość”, jako cechę której przejawianie przez nauczyciela najbardziej negatywnie wpływa na jego postrzeganie.

Według większego odsetka uczennic niż uczniów cechą jaka wpływa niekorzystnie na wizerunek nauczyciela wychowania fizycznego jest „humorzystość”, różnice te ujawniono zarówno na poziomie gimnazjalnym ($\chi^2(1)=7,23$; $p=0,01$; $K=19,65\%$; $M=10,33\%$), jak i ponadgimnazjalnym ($\chi^2(1)=10,16$; $p=0,001$; $K=29,60\%$; $M=16,84\%$), natomiast wśród studentek taką cechą okazała się „wybuchowość” ($\chi^2(1)=4,69$; $p=0,03$; $K=69,89\%$; $M=56,65\%$).

Dyskusja

Badania omawiane w niniejszej pracy pozwoliły ustalić cechy osobowości jakie wpływają w największym stopniu pozytywnie a jakie negatywnie na recepcję nauczyciela wychowania fizycznego przez uczniów. Odkrycia te mogą być przydatne w wielu teoretycznych i praktycznych obszarach. Należy zauważyć, że znaczne niedopasowanie oczekiwań do rzeczywistości może prowadzić wśród nauczycieli między innymi do wypalenia zawodowego, czy odchodzenia od zawodu (Skaalvik i Skaalvik 2011), natomiast wśród uczniów do ograniczania zaangażowania w aktywność fizyczną oraz unikania uczestnictwa w lekcjach wychowania fizycznego (Koka i Hein 2003). Ludzie czują się pozytywnie, gdy wiedzą, że spełniają określone standardy, czyli posiadają powszechne požądane cech czy kompetencje (Crocker i Wolfe 2001).

Wczesne uczestnictwo dzieci w różnych formach aktywności fizycznej zwiększa prawdopodobieństwo utrzymania jej w późniejszym okresie (Pate i in. 2007; Sallis i in. 1999). Badania R.Kumala i M.Krzak (2013), pozwalają przypuszczać, że poziom zainteresowania i uczestnictwa w aktywności fizycznej studentów może wynikać z wpływu, jaki mają nauczyciele wychowania fizycznego na niższych etapach edukacji. Zróźnicowanie to w dużej mierze zależy od interakcji i kontekstu w jakim tworzone są pozytywne doświadczenia związane z wychowaniem fizycznym (Bailey 2006). Sprzyjającym aspektem tworzenia pozytywnych doświadczeń jest postrzeganie przez uczniów nauczyciela wychowania fizycznego, jako osoby zaangażowanej i kompetentnej. Zawarte w niniejszej pracy wyniki badań, ujawniają znaczne zróźnicowanie cech, jakie zdaniem ankietowanych wpływają na pozytywną bądź negatywną recepcję nauczyciela wychowania fizycznego. Na uwagę zasługuje fakt, że zdecydowana większość kobiet i mężczyzn na różnych etapach edukacji za cechę jaka głównie determinuje pozytywne postrzeganie nauczyciela uznaje „sprawiedliwość”,

natomiast cechą, która tworzy negatywny obraz jest - „wybuchowość”. Kobiety i mężczyźni na poszczególnych poziomach edukacji różnią się częstością wskazań znacznej liczby cech jakie determinują ich zdaniem obraz nauczyciela, znacznie mniejsze zróźnicowanie ujawniono w odniesieniu do cech negatywnych niż pozytywnych.

Cechy osobowości są jednymi z najważniejszych wymiarów za pośrednictwem jakich charakteryzowany jest przez ludzi nauczyciel, niezależnie od przedmiotu którego naucza. W teście wolnych skojarzeń nielubianym nauczycielom przypisywane są najczęściej takie cechy jak: „niemili”, „wybuchowi”, „krzykliwi”, „powolni”, „wulgarni”, „zamknięci”. Lubiani nauczyciele określani są, jako: „wrozumiali”, „mili”, „cierpliwi”, „życzliwi” (Gorbaniuk 2014).

Uczennice z ponadgimnazjalnych szkół rzeszowskich częściowo potwierdzają uzyskane w niniejszej pracy wyniki. Dziewczęta w tych badaniach za najważniejsze pozytywne cechy nauczyciela uznały „wrozumiałość”, „sprawność fizyczną” oraz „cierpliwość”, a za negatywne - „nerwowość” i „niecierpliwość”. Nieliczna grupa ankietowanych chłopców jaka uczestniczyła w przytoczonym sondażu (Zieliński 2001), nie uprawnia do porównania z uzyskanymi wynikami. Okazuje się także, że nie tylko uczennice zwracają uwagę na cechy nauczyciela, ale także czynią to uczniowie gimnazjum. Do utrudniających kształtowanie pozytywnych relacji według badań A.Fumały (2005) należą: „niesprawiedliwość”, „wybuchowość” i „nerwowość”, natomiast do wpływających pozytywnie: „kompetencje komunikacyjne”, „wrozumiałość” i „otwartość”. Przytoczone badania obejmujące uczniów gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych nie pozwalają na sformułowanie jednoznacznych wniosków, gdyż charakteryzują się znacznym ograniczeniem wynikającym z nielicznych grup respondentów biorących w nich udział. Nie można także na ich podstawie ustalić istotności zróźnicowania oczekiwań wynikających z odmiennych potrzeb jakie mają kobiety i mężczyźni na różnych etapach rozwoju osobniczego (Bee 2004).

Uzyskane wyniki wśród studentów kierunku wychowanie fizyczne były zgodne z wynikami innych autorów w stosunku do takich cech jak „sprawiedliwy” i „wrozumiały” (Supińska i Kübler 2003). W badaniach innych autorów studenci duże znaczenie przypisywali także „odpowiedzialności” i „kompetencji” (Supińska i Kübler 2003), czy „inteligencji” i „dbałości o zdrowie” (Guła-Kubiszewska 2003). Te cechy w przedstawionych w obecnej pracy badaniach nie zostały ujawnione.

W kontekście zaprezentowanych rezultatów można uznać, iż to jak postrzegani są nauczyciele przez studentów, czyli jakie cechy uznają oni za najważniejsze, znacznie się różnią od tych, jakie determinują recepcję wizerunku nauczyciela wychowania fizycznego przez uczniów. Przeprowadzona analiza wykazała, że niektóre z cech, jakie przyszłym nauczycielom wydają się bardzo istotne okazują się dla uczniów mało ważne. Zróźnicowanie to może wynikać z ról jakie pełnią obie strony relacji oraz oczekiwań środowiska.

Wnioski

1. Największy wpływ na pozytywne postrzeganie nauczyciela wychowania fizycznego przez młodzież niezależnie od poziomu edukacji mają takie cechy osobowości jak: „sprawiedliwość”, „poczucie humoru”, „opanowanie”, „cierpliwość” i „wyrozumiałość”. Natomiast najbardziej negatywnie wpływa „wybuchowość” i „surowość”.
2. W trakcie edukacji następuje zmiana znaczenia niektórych cech jakie kształtują w największym stopniu recepcję wizerunku nauczyciela. Przechodząc z gimnazjum do szkoły średniej zmienia się istotnie częstość badanych uczennic dla jakich znaczący wpływ na wizerunek nauczyciela mają takie cechy pozytywne jak: „sprawiedliwość”, „partnerstwo”, „wyrozumiałość”, a wśród uczniów różnica ta dotyczy tylko „sprawiedliwości”. Spo-

śród negatywnych cech różnice między uczniami odnoszą się do „bierności”, „humorzastości”, „roztargnienia”, a między uczniami: „uległości”, „bierności” i „surowości”.

3. Cechy, jakie mają wpływ na wizerunek nauczyciela różni uczniów i uczennice na poziomie szkoły gimnazjalnej. Różnice te dotyczą: „sprawiedliwości”, „partnerstwa”, „cierpliwości”, „uległości” i „humorzastości”. Na poziomie szkoły ponadgimnazjalnej ujawniono różnice w stosunku do takich cech jak: „konsekwentny”, „wyrozumiały”, „mający poczucie humoru” i „humorzasty”.

Podziękowanie

Badanie zrealizowano w ramach grantu AWF BP-DS.171 finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Literatura:

1. Bailey R. (2006), *Physical education and sport in schools: A review of benefits and outcomes*. Journal of School Health, 76 (8), s. 397-401.
2. Banach C. (1995), *Cechy osobowościowe nauczycieli*. Nowa Szkoła, 10 (3), s. 37-40.
3. Bee H. (2004), *Psychologia rozwoju człowieka*. Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań.
4. Białopiotrowicz G. (2009), *Kreowanie wizerunku: w biznesie i polityce*. Wydawnictwo Poltext, Warszawa.
5. Crocker J., Wolfe C.T. (2001), *Contingencies of Self-Worth*. Psychological Review, 108 (3), s. 593-623.
6. Fumała A. (2005), *Obraz nauczyciela widziany z perspektywy gimnazjalistów*, W: P. Waśko, M. Wrońska, A. Zdunek (red.), *Polski system edukacji po reformie 1999 roku*. Tom 1, Dom Wydawniczy ELIPSA, Poznań-Warszawa, s. 162-168.
7. Gorbaniuk J. (2014), *Wizerunek szkoły i nauczycieli w badaniach retrospektywnych*. Teologia i Moralność, 16 (2), s. 23-37.
8. Grabowski H. (2000), *Co koniecznie trzeba wiedzieć o wychowaniu fizycznym*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
9. Guła-Kubiszewska H. (2003), *Refleksyjna postawa studentów akademii wychowania fizycznego wobec swojego wizerunku zawodowego*, W: K. Denek, T. Koszyc, M. Lewandowski (red.), *Edukacja jutra: IX Tatrzańskie Seminarium Naukowe*. Wydawnictwo Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Wrocław, s. 299-304.
10. Jung H., Choi E. (2016), *The importance of indirect teaching behaviour and its educational effects in physical education*. Physical Education and Sport Pedagogy, 21 (2), s. 121-136.
11. Koka A., Hein V. (2003), *Perceptions of teacher's feedback and learning environment as predictors of intrinsic motivation in physical education*. Psychology of Sport and Exercise, 4 (4), s. 333-346.
12. Kulinna P.H., Cothran D.J. (2003), *Physical education teachers' self-reported use and perceptions of various teaching styles*. Learning and Instruction, 13 (6), s. 597-609.
13. Kumala R., Krzak M. (2013), *Retrospektywny obraz nauczyciela wychowania fizycznego a postawa studenta wobec aktywności fizycznej*. Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, 40, s. 36-41.
14. Kwiatkowski S.M. (2008), *Oczekiwania społeczne wobec nauczycieli - w kierunku szlachetnej utopii*, W: B. Muchacka, M. Szymański (red.), *Nauczyciel w świecie współczesnym*. „Impuls”, Kraków, s. 27-30.
15. Kysztymowa I. (2013), *Kreacja wizerunku osobowego. Podstawy psychosemiotyki image'u*. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań-Gniezno.
16. Lavay B., Henderson H., French R., Guthrie S. (2012), *Behavior management instructional practices and content of college/university physical education teacher education (PETE) programs*. Physical Education & Sport Pedagogy, 17 (2), s. 195-210.
17. Lewowicki T. (1994), *Przemiany oświaty: szkice o ideach i praktyce edukacyjnej*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
18. Muszyński H. (2012), *Nauczyciel w świecie medialnym*. Neodidagmata, 33/34, s. 39-48.
19. Osiński W. (2011), *Teoria wychowania fizycznego*. Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, Poznań.
20. Pate R.R., Dowda M., O'Neill J.R., Ward D.S. (2007), *Change in physical activity participation among adolescent girls from 8th to 12th grade*. Journal of Physical Activity and Health, 4 (1), s. 3-16.

21. Pânișoară I.O., Duță N., Pânișoară G., Tomoaica E. (2014), *Teacher profile in Romania: defining features and priorities of the training programs in teaching career*. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 140, s. 396-400.
22. Sallis J.F., Prochaska J.J., Taylor W.C., Hill J.O., Geraci J.C. (1999), *Correlates of physical activity in a national sample of girls and boys in grades 4 through 12*. Health Psychology, 18 (4), s. 410-415.
23. Skaalvik E.M., Skaalvik S. (2011), *Teacher job satisfaction and motivation to leave the teaching profession: Relations with school context, feeling of belonging, and emotional exhaustion*. Teaching and Teacher Education, 27 (6), s. 1029-1038.
24. Strykowski W. (2005), *Kompetencje współczesnego nauczyciela*. Neodidagmata, 27/28, s. 15-28.
25. Supińska U., Kübler M. (2003), *Ewolucja wizerunku osoby nauczyciela wychowania fizycznego w opinii studentów*, W: K. Denek, T. Koszczyc, M. Lewandowski (red.), *Edukacja jutra: IX Tatrzańskie Seminarium Naukowe*. Wydawnictwo Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Wrocław, s. 305-310.
26. Wabitsch M. (2000), *Overweight and obesity in European children and adolescents: Causes and consequences, treatment and prevention*. European Journal of Pediatrics, 159 (Suppl 1), S5-S7.
27. Woynarowska B., Mazur J., Oblacińska A. (2015), *Uczestnictwo uczniów w lekcjach wychowania fizycznego w szkołach w Polsce*. Hygeia Public Health, 50 (1), s. 183-190.
28. Zalech M. (2011), *Elimination of negative character features as an element of building a positive image of physical education teacher*. Polish Journal of Sport and Tourism, 18 (3), s. 206-209.
29. Zieliński J. (2001), *Współczesny wizerunek nauczyciela wychowania fizycznego kreowany przez uczniów szkoły średniej*. Przegląd Naukowy IWFIZ UR, 4, s. 413-419.